

Den Grønlandske Kirke i tusind år

Af Jørgen Taagholt

1378 og 1993

Med Gardar-bispen Alfs død i 1378 afsluttedes en periode i den grønlandske kirkes historie, idet der efter bispens død ikke længere var en biskop i Grønland. Først med vedtagelse af »Lov om Kirken i Grønland« den 6. maj 1993 genetableredes et selvstændigt grønlandsk stift med eget bispesæde i Nuuk pr. 1. november 1993.

Den islandske kirke

I begyndelsen af 800-tallet antages irske munke at have foretaget den første bosættelse på Island, og omkring 870 begyndte den egentlige kolonisation, især fra Norge, men også fra de nordlige områder af de Britiske Øer. I landnamstiden, der strækker sig fra ca. 870 til ca. 930 blev alt lettilgængeligt opdyrkeligt land taget i besiddelse, og Island havde omkring år 965 en befolkning på ca. 65.000, et stort antal, når man tænker på, at der i dag bor blot ca. 250.000 mennesker på Island.

Den islandske viking Torvaldr den Vidtberejste kom omkring år 982 til Island med missionsbiskop Friedrik fra

Saxen, der rejste vidt omkring på Island og missionerede. Vikingekongen Olav Tryggvason var konge i Norge omkring 995-1000. Ifølge beretningerne gjorde han en stor indsats for at styrke kongemagten og kristendommen, og til Island sendte han islændingen Stefnir Torgilsson, men han havde ikke megen fremgang i sit missionsarbejde. Den gamle gudetro var dog ikke særlig stærk på Island, og flere af de tidligste landnamsmænd fra Orkneyøerne var allerede kristne. En af dem, Helgi den skæve, »troede på Kristus, men påkaldte Tor i farens stund«. Den islandske historiker Ari Torgilsson den Lærde (1056-1133), fra hvem

Jørgen Taagholt, civilingeniør, afdelingsleder ved Dansk Polarcenter, har siden 1959 beskæftiget sig med geofysiske undersøgelser i Grønland og har blandt andet foretaget 51 rejser til Grønland, hvor han har boet med sin familie i 1961-62. Jørgen Taagholt har siden 1967 varetaget funktionen som Dansk Videnskabelig Forbindelsesofficer for Grønland, en funktion som rådgiver i arktiske spørgsmål for danske ministerier og institutioner.

man har de mest pålidelige oplysninger om den første kristendom på Island, skrev omkring 1130 »Islendingabok«, hvori han beretter om den politiske uro, kirken havde skabt mellem de konservative hedenske og de nye militante kristne, der ønskede at bringe Island i kontakt med det kristne Europa.

Disse stridende parter mødtes på Altinget ved Tingvellir, hvor den kristne Hallr fra Sida gik til lovsigemanden Torgeir Torkelsson, der var hedning, og bad ham afgøre striden, og alle på tinget svor de at ville følge hans afgørelse. Mandag den 24. juli år 1000 (nyere forskningsresultater mener, det var år 999) kaldte lovsigemanden alle til lovsigeklippen, hvor han bekendtgjorde, at alle udøbte folk i landet skulle lade sig døbe til kristendommen, men man skulle også have ret til bote til de gamle guder, hvis man ville, men kun i hemmelighed, thi ellers pådrog man sig tre års landflygtighed. Det skulle dog fortsat være tilladt for folk at sætte uønskede børn ud i ødemarken og at spise hestekød som før. Men disse undtagelser blev ifølge Ari den lærde afskaffet få år efter. Kristendommens indførelse ved lov var dog snarere en politisk administrativ begivenhed – mere for at sikre fred og fremgang end en religiøs vækkelse på baggrund af det kristne budskab.

Overgangen til kristendommen fik en enorm indflydelse på islandske forhold både socialt, politisk og kulturelt. Høvdingene byggede egne kirker og opkrævede tiende og øgede yderligere deres magt, og inden 50 år var gået, var kirken blevet en ny stærk magtfaktor på

Island, hvor det første bispedømme på Skalholt blev oprettet i 1056.

I de islandske håndskrifter finder man en samling af de ved den lovgivende forsamling, Lovretten, vedtagne love, og omkring 1123 blev Kirkeretten nedskrevet. Den starter med ordene: »*Det er begyndelsen af vore love, at alle mænd skulle være kristne her i landet, og tro på een Gud, Fader og Søn og den bellige And*«. I Kirkeretten redegøres for dåb og begravelse, for kirkebygningen og dens vedligeholdelse, for de to islandske bispers arbejde samt for præsternes virke.

Koloniseringen af Grønland

En norsk bonde Thorvald og hans søn kaldet Erik den Røde tog efter stridigheder og drab i Norge land i besiddelse på Island omkring år 974, men da de bedste landstrækninger var udbygget, måtte de tage til takke med det afsides liggende nordvestkystområde, hvor de bosatte sig ved Bredefjord. Da Thorvald døde, giftede Erik sig med Thjodhilde, der var af gammel velhavende islandsk slægt. Erik, der antagelig har været af stridbar natur, kom hurtigt i klammeri med naboerne i Bredefjord, og efter flere drab blev Erik omkring 982 dømt fredløs formodentlig i tre år, og forlod Island for at søge nyt land vesterude ved Gunnbjørns fjeld, fjelde Gunnbjørn har iagttaget, da han stormslået er kommet vesten for Island. Storisen har ikke levnet Erik megen mulighed for landgang i Sydøstgrønland, så de naturgivne forhold har ført ham frem til Sydvestgrønlands isfrie fjorde. Her fandt han grønne ller – mere frodige end de landområder, der var til rådighed på Island.

Første kristne kirke i Grønland

Når man sejler ind i Tunulliarfik fjorden mellem de mange isskoster og ser de grønne skråninger med store græsarealer, forstår man, hvorfor dette grønne syn må have inspireret den barske viking Erik den Røde, så han valgte at bosætte sig netop her ved fjorden, der blev kaldt Eriks-fjord, og stedet kaldte han Brattahlid og landet for Grønland.

Da Erik tog land ved Brattahlid, må han have observeret mange forladte hustomter fra en tidligere eskimoisk bosættelse, men området var ubeboet. Nordboerne har som storbønder haft en givtig udvikling gennem århundreder, indtil ændrede forhold, som et koldere klima, satte et punktum for de norrøne bosættelser i Grønland i 1400-tallet.

Her på Brattahlid blev den første kristne kirke i Grønland – og dermed den første kristne kirke i Nordamerika – opført af tørv og brædder omkring år 1000 af Erik den Rødes hustru Thjodhilde. Hun lod sig kristne, da deres søn Leif den Lykkelige kom hjem til forældrene på Grønland, ledsaget af nogle munke, efter selv at været blevet kristnet i Norge.

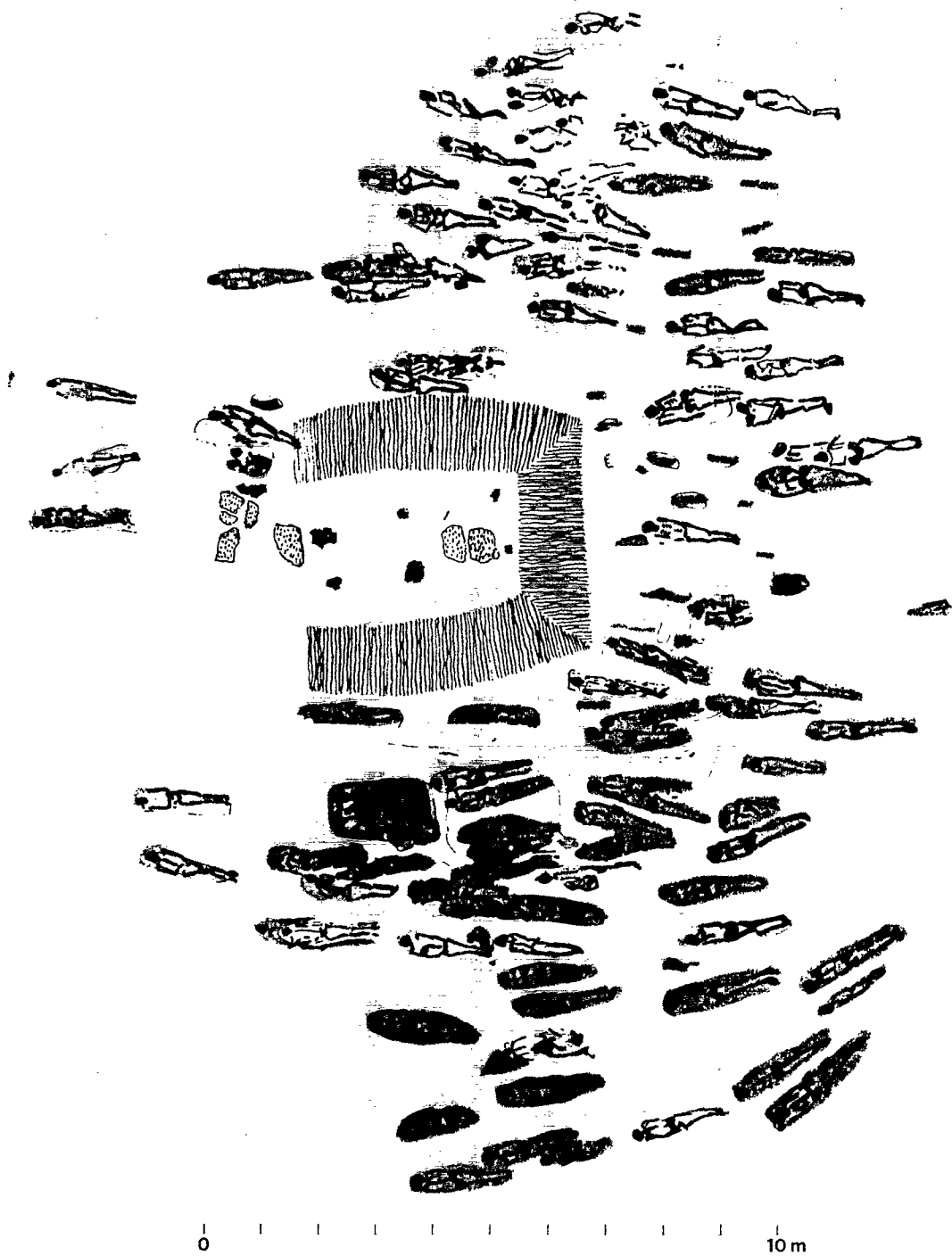
Foran den lille bygdekirke i Qassiarsuk, opført i 1936, kan man se forhøjninger i terrænet, der angiver konturerne af denne første kristne kirke, en tørvekirke, Thjodhilde ifølge sagaen lod opføre *»ikke langt fra busene«*, men dog således at synet ikke uafbrudt skulle ærgre Erik, der ikke ville lade sig kristne, til stor fortrydelse for Thjodhilde, der ifølge sagaen *»ikke længere ville dele seng med Erik. Og dette ærgrede Erik meget«*. Det har været et lille beskedent kirkerum, de

tre vægge af græstørv, den fjerde gavlvæg af træ. Man kender byggeformen fra gamle islandske kirker.

Til bygdekirken i fåreholderstedet Qassiarsuk er knyttet en kateket, der både virker som lærer i børneskolen og hjælpepræst, men dog ikke er kirkebogsførende og ikke betroet at forrette nadver, konfirmation og ægtevielse. Arbejdet som kateket betroede man oprindeligt en af bopladsens dygtigste fangere, der forinden havde fået en kortvarig undervisning ved distriktets missionær. For ca. 150 år siden startedes en egentlig kateketuddannelse ved de to grønlandske seminarier, og gennem mere end 100 år har de grønlandske kateketer i de mange bygder, der frem til II Verdenskrig omfattede langt størstedelen af den grønlandske befolkning, været ledere for befolkningens kirkelige og kulturelle liv, naturligvis støttet af de relativt få præster i byerne.

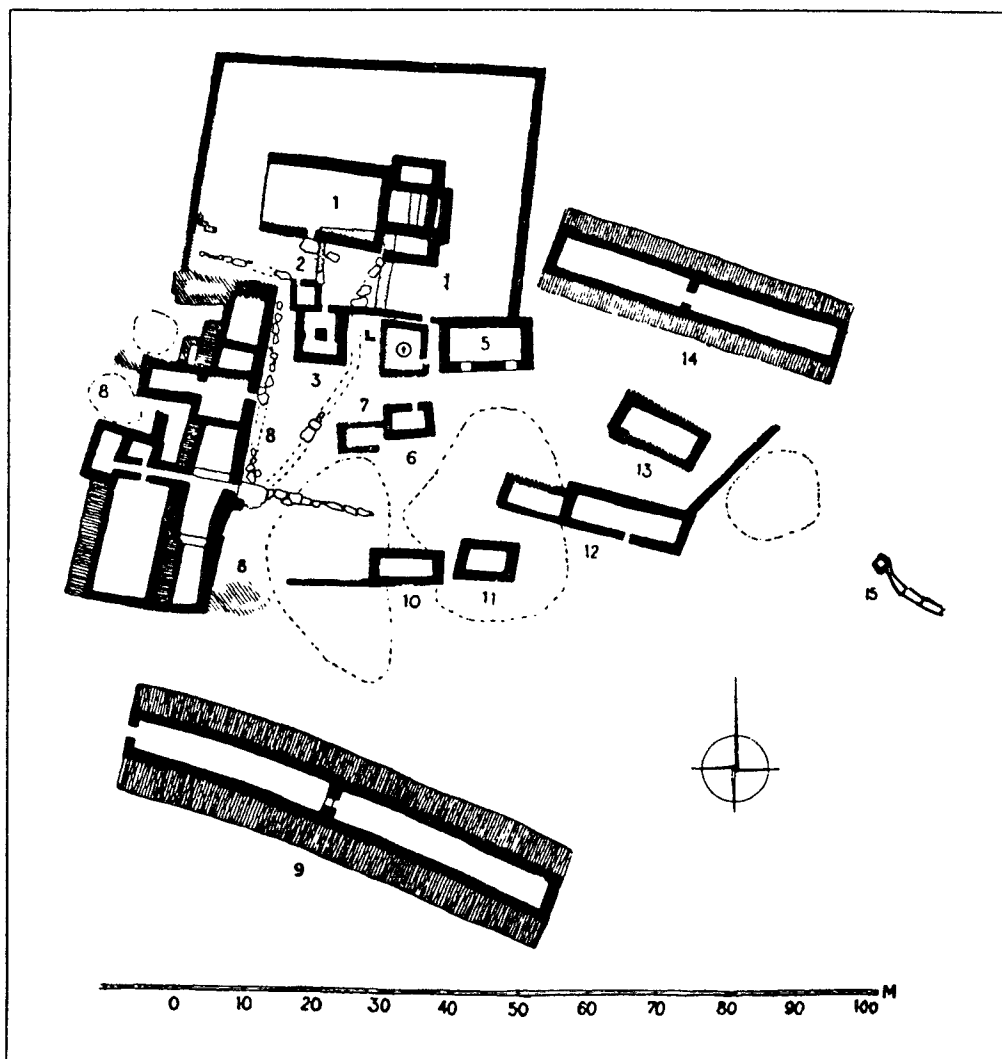
Kun to grønlændere har taget teologisk embedseksamen ved universitet i Danmark (Jens-Christian Chemnitz og Sofie Petersen, begge ved Københavns Universitet), og 5 grønlændere har bestået den tidligere teol-eksamen i Danmark.

Siden 1955 har kateketuddannelsen i Nuuk haft form af kurser af 30 dages varighed om sommeren og brevkursus om vinteren. I begyndelsen af 80'erne startede en grønlandsk uddannelse af præster i Nuuk, og 6 grønlændere opnåede at blive cand. teol. herfra, hvoraf den første i juli 1987 blev ordineret i Århus til præstegerning i den grønlandske kirke. Tilsvarende har provsten for Sydgrønland Magnus Larsen taget

Plan over Brattahlíðs første kirke og kirkegård.

Tegning af Sven Havsteen Mikkelsen gengivet fra Knud Krogh: Erik den Rødes Grønland. 1982.

Bispesædet i Gardar. Kilde: Poul Nørlund, De gamle Nordbobygder, Nationalmuseet, 1967.

initiativet til en præsteuddannelse i Holsteinsborg/Sisimiut, hvor der indtil nu er uddannet 11 præster til den grønlandske kirke.

I dag er oprettet et teologisk fakultet ved Ilisimatusarfik, Universitetet i Nuuk. Det eneste fakultet med en lokal historisk baggrund, men fakultetet ligger i dvale grundet mangel på studerende. Landsstyremedlem for den grøn-

landske Kirke, Marianne Jensen, har modtaget en betænkning, som lægger op til en 3-årig præsteuddannelse, der kan føre frem til præstevielse. Den kan suppleres med en overbygning, der kan føre frem til en egentlig cand.teol. eksamen.

Da gennemsnitsalderen for de grønlandske præster er meget høj, er det vigtigt snart at få større interesse blandt de unge uddannelsessøgende for en præste-

uddannelse, da generationsskifte snart bliver et påtrængende problem.

Igaliku

Sejler man ud gennem Tunulliarfik fjorden passerer munden af den lille sidedfjord Qoroq, hvor Qorqupgletscheren styr store mængder af små isbjerger ud i fjorden, og man har i dag her i det sydgrønlandske frodige fjordlandskab udsigt til grønlandske bosteder med græsgange og fåreavl, korn- og kartoffelmarker, men man har alligevel på grund af de mange isbjerger i fjorden fornemmelse af at være i et arktisk område. Ved Itilleq kan man forlade båden og vandre ad Kongevejen op over et lavt pas, hvorfra man har den smukkeste udsigt ned over bygden Igaliku, det gamle Gardar, hvor den grønlandske domkirke lå. I Igaliku ligger den lille smukke bygdekirke fra 1926 opført i den karakteristiske lyserøde igalikusandsten. Kirkebygningen her er ligesom kirken i Qassiarsuk opdelt i to lokaler, der anvendes som kirke henholdsvis skolestue.

Grønlands første domkirke

Nationalmuseet har i samarbejde med det Grønlandske Nationalmuseum og Arkiv i disse år netop blotlagt resterne af domkirken, så man i dag får en bedre fornemmelse af dette gamle grønlandske kirkecenter.

Kirkerne i Grønland kom ligesom kirkerne i Norden iøvrigt til administrativt at henhøre under ærkebiskoppen i Hamborg-Bremen, men dette ændredes i 1103, hvor de blev underlagt ærkebispesædet i Lund. Men fra 1152

blev kirkerne i Norge, Isle of Man, Orkneyøerne, Færøerne, Island og Grønland lagt ind under det nye ærkebispesæde ved Nidaros-katedralen i Trondheim.

I sagaerne fortælles, hvorledes Sokke Thorerson, høvding på Brattahlid, i begyndelsen af 1100-tallet fremlagde forslag om oprettelse af et grønlandsk bispesæde, et forslag, der vandt bred anerkendelse og blev forelagt kongen i Norge. Denne bifaldt ideen og udnævnte en munk, Arnald, til embedet, og i domkirken i Lund hos ærkebiskop Asser blev Arnald i 1125 viet til biskop over Grønland, som han dog først nåede i 1126 efter en lang og farefuld rejse.

Domkirken, der blev påbegyndt omkring 1126, blev centralt placeret nær høvdingegården Gardar mellem de to vigtige fjorde Eriksfjord (Tunulliarfik) og Einarsfjord (Igalikufjord) og viet til de søfarendes helgen Skt. Nikolaus. Den 27 m lange og 16 m brede kirkebygning, der stod færdig omkring 1180, var den største i nordbotidens Grønland. I Domkirkens nordkapel ligger en biskop begravet. På højre hånds ringfinger sad bisperingen, og i hånden hvilede bispestaven, en 143 cm lang stav af asketræ med udskåret hoved af hvalrostand. Graven er muligvis biskop Jon Smyrills, der døde i 1209.

Selve bispegården giver alene gennem sin størrelse indtryk af bispens betydning i samfundet. Fra bispegårdens hovedindgang fører en sti belagt med store brede flade sten direkte hen til domkirken. Den største staldbygning har haft plads til ca. 60 køer, og for at sikre vinterfoder til dyrene har marker-

Hvalsey kirke.

ne omkring gården været kunstigt vandet gennem et overrislingssystem af vandingskanaler. Ved bispegården finder man også Grønlands (måske verdens?) ældste og stadig funktionsdygtige køleskab bygget til kirkecentret Gardar – en stensætning fyldt med rislende isvand, der ledes ad en kunstig stensat kanal. Her opbevarer lokale folk i dag f. eks. madvarer i plasticposer i det ca. 0° kolde smeltevand.

Bisperne i Gardar

Bisp Arnald virkede i Gardar, det nuværende Igaliku, frem til 1150, hvorefter han tog til Norge, hvor han i 1152 blev biskop i Hamar. I Grønland blev han efterfulgt af Jon Knutr, der virkede som biskop i Gardar 1150-86. Den tredje biskop, Jon Arnason med tilnavnet Smyrill, tiltrådte først sit embede i 1189. Han tog i 1202-03 via Island til Rom for at besøge paven. Efter denne lange rejse

varetog han atter sin bispegerning i Grønland til sin død i 1209, og blev begravet i Gardar, hvor man mener, det, som tidligere omtalt, er hans grav, der findes i nordkapellet i Domkirken.

Jon Arnason Smyrill blev efterfulgt af Thor Helgi, der dog først kom til Grønland fra Norge i 1212, og han varetog sit hverv til sin død i 1230. Først i 1234 blev der udnævnt en efterfølger, Nicholas, men han nåede først frem til Gardar i 1239 og døde blot 3 år efter. Han blev i 1247 efterfulgt af biskop Olaf, der dog allerede var blevet bispeviet til arbejdet i Grønland i 1242. Også han tog på længerevarende rejser, idet han var borte fra Grønland i perioden 1264-1280. Han blev efterfulgt af Thor Bokki, der dog først ankom til Gardar i 1289 og rejste tilbage til Norge i 1309.

Den næste biskop, Arne, fik længere virketid, idet han var biskop i Gardar fra 1315 til 1347. En række bisper ved

man ikke så meget om, og som det fremgår af de skriftlige beretninger, var der perioder uden biskop i Gardar, dels på grund af manglende kommunikation dels de store afstande og den vanskelige, farefulde færd over Atlanten. Men der kunne også opstå situationer, hvor en nyindviet biskop ved ankomsten til Gardar fandt den gamle biskop i live og i fuld funktion. Således udnævnte man ifølge de gamle beretninger i Norge en nye biskop John Skalli i 1343, men erfarede at biskop Arne fortsat var virksom. Afløseren John Skalli havde derfor ingen hast med at rejse til Grønland, ja han nåede faktisk aldrig til Grønland, og først i 1368 ankom en ny biskop, Alf, der virkede i Gardar i ca. 10 år, altså til omkring 1378, og Gardar fik aldrig nogen ny biskop. Også dengang var det af vital betydning for kirkesamfundet, at man havde en biskop, thi kun en biskop kunne vie nye præster, indvie nye kirker og den hellige olie.

Grønlands kirke i nyere tid

I 1905 blev Grønlands Mission ved »Lov om Grønlands Kirke og Skole« til Grønlands Kirke. Med grundlovsændringen i 1953 kom Grønlands Kirke ind under det nye Ministeriet for Grønland, men blev i 1967 overført til Kirkeministeriet. Som et led i grønlændernes ønske om at overtage ansvaret for egne anliggender fik Grønland hjemmestyre i 1979, og siden har Grønlands Hjemmestyre overtaget alle de sagsområder de i henhold til hjemmestyreloven kunne overtage. Ved hjemmestyrets indførelse i 1979 blev Grønlands Kirke 1. januar 1980 administrativt

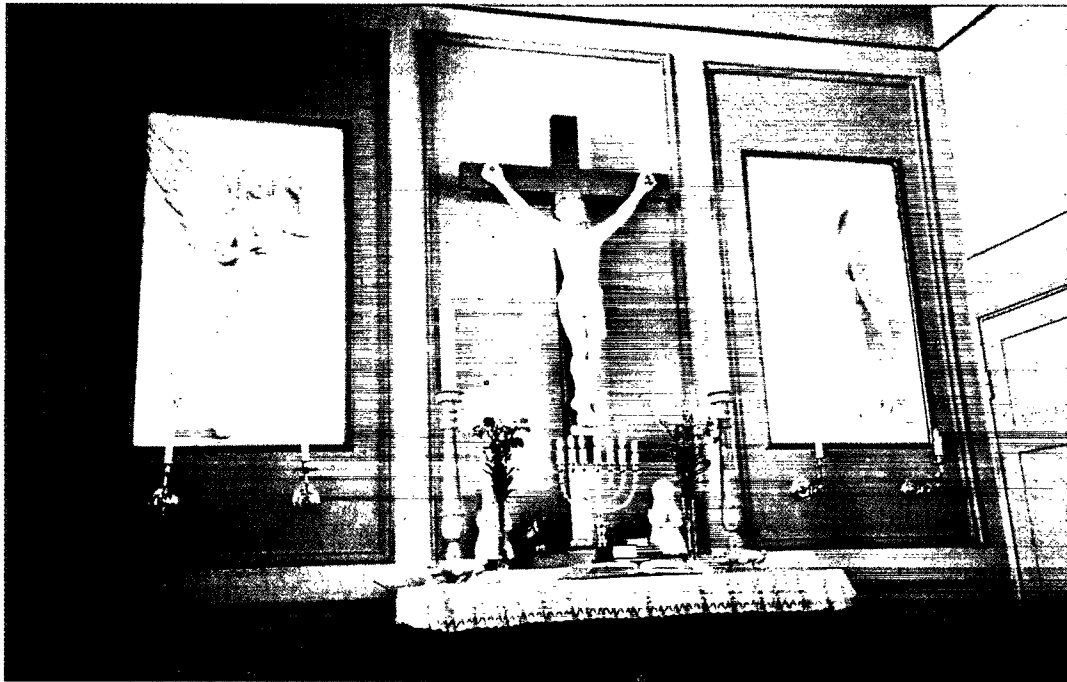
overtaget af Grønlands Hjemmestyre, som et provsti under Københavns stift. På det tidspunkt var Jens-Christian Chemnitz landsprovst, men han blev i 1980 udnævnt til vicebiskop.

Ved en stor festgudstjeneste i Hans Egedes Kirke i Nuuk blev Jens-Christian Chemnitz bispeviet af Københavns biskop Ole Bertelsen den 17. februar 1980 under overværelse af Dronningen, Kirkeministeren, alle de grønlandske præster, 9 biskopper fra de nordiske lande samt præster fra Canada og Alaska. Ved denne højtidelighed bar Vicebiskoppen den nye af kunstneren Bodil Kaalund kreerede meget smukke bispekåbe, der i sin udsmykning forener den grønlandske kunstopfattelse med den kirkelige tradition og den grønlandske natur. Jens-Christian Chemnitz varetog sit embede i Nuuk indtil 1984, hvor han flyttede til Danmark og blev som vicebiskop afløst af Kristian Mørch.

Vicebiskoppen for Grønland varetager den stedlige, gejstlige ledelse i den del af stiftet, som Grønland udgør. I alle de anliggender, der ikke direkte henhører under vicebiskoppen, hører kirken under Grønlands Hjemmestyre og et kirkenævn bestående af landsstyremedlemmet for kultur, undervisning og forskning, vicebiskoppen og en repræsentant for menighederne. Disse varetager den centrale styrelse og administration af den grønlandske kirke, som er opdelt i 17 præstegæld i Grønland og et i Danmark, hvor to præster betjener de mange grønlændere, der har bopæl her.

Efter en debat i Grønland om, hvorvidt tiden nu var moden til at gøre

Alteret i Vor Frelser Kirke i Nuuk.

Grønland til et selvstændigt stift, blev der i foråret 1993 fremlagt lovforslag om oprettelse af et selvstændigt Grønlands stift.

Grønland som selvstændigt stift

Lovforslaget blev vedtaget i Folketinget som »Loven om Grønlands Kirke af 6. maj 1993« og trådte i kraft den 1. november 1993. Som en konsekvens heraf fik Grønland egen biskop placeret i Nuuk/Godthåb. I overensstemmelse med Grønlands Hjemmestyres ønske fremgår det af loven, at Vor Frelser Kirke i Godthåb er Grønlands nye domkirke.

Vor Frelser Kirke, der ligger ved den gamle kolonihavn, er opført i 1848-49 for midler fra Karen Ørsteds legat og indviet 6. april 1849 som afløser for

Godthåbs tidligere kirker, hvoraf den første egentlige kirke er fra 1758. Tårnet er fra 1928, og så sent som i 1949 blev der installeret elektrisk lys i kirken.

Bygningen, der oprindeligt fremstod i bindingsværk og mursten, er senere udvendigt blevet beklædt med rødmaledede klinklagte brædder og hvidmaledede træpaneler indvendigt. Altervæggen er opdelt i tre lyseblå felter, hvor midterfeltet er udsmykket med et stort krucifiks og flankeret i de 2 andre felter af engleskikkelser i gips. Som gave fra den norske kirke har Vor Frelser Kirke i 1921 modtaget et par messinglysestager, der er placeret ved alterets sider.

Foran kirken står en buste af Jonathan Petersen, som var organist og kendt salmedigter. På en klippekold

Københavns biskop Erik Norman Svendsen og biskop Kristian Mørch ved indgangen til Hans Egedes Kirke i Nuuk den 19.6.1994. LILfoto.

nær kirken med vid udsigt står statuen af Grønlands Apostel Hans Egede, en kopi, skænket byen i 1921, af den statue af Hans Egede udført af V. Saabye i 1913, der står foran Frederikskirken (Marmor kirken) i København.

Kristian Mørch, der i 1984 afløste Jens-Christian Chemnitz som vicebiskop, er født i en bygd i Uummannaq kommune i 1930, og efter endt skoleuddannelse i Grønland, bl. a. på seminariet i Nuuk, har han været elev på Haslev Seminarium og suppleret sin uddannelse ved Københavns Universitet og Pastorseminariet, hvorefter han blev præsteviet i Davidskirken i København i 1958. Han har siden virket som præst i Grønland, først i Qaqortoq, derefter i Qaanaaq, Paamiut, Upernavik, Uum-

mannaq og Ilulissat, inden han blev bispeviet og indsat som vicebiskop i Nuuk i 1984. Ved den nye lovs ikrafttræden skulle Kristian Mørch have være indsat som biskop ved en højtidelighed i november, men grundet sygdom blev højtideligheden udsat til juni 1994.

Bispeindsættelsen

Søndag den 19. juni 1994 blev Kristian Mørch officielt indsat af Københavns biskop Erik Normann Svendsen i embedet som Grønlands første biskop siden 1378. Over 400 festklædte mennesker, mange i grønlandske nationaldragter, deltog i den smukke to-sprogede festgudstjeneste i Hans Egedes Kirke i Nuuk. I gudstjenesten, der blev overvæ-

ret af Dronning Margrethe i grønlandsk nationaldragt, deltog biskopper fra de nordiske lande og den danske kirkeminister A.O. Andersen.

Kristian Mørch falder for aldersgrænsen i 1995. En ny kandidat til bispeembedet vælges af de grønlandske præster og menighedsrepræsentanter, og den valgte indstilles af Grønlands Hjemmestyre til Kirkeministeriet, hvorefter der sker en kongelig udnævnelse.

Til biskop kan kun udnævnes en person, der er eller har været præst i den grønlandske kirke, og som har bestået teologisk kandidateksamen fra dansk universitet eller opfylder betingelserne for at blive præst i den danske folkekirke eller har gennemført en af Grønlands

Hjemmestyre godkendt videregående teologisk uddannelse med henblik på ansættelse i den grønlandske kirke.

Kristian Mørch mener, at Folkekirken i Grønland skal gøres mere synlig. Han har givet udtryk for et ønske om, at den grønlandske kirke skal henvende sig til alle, ikke mindst de unge, og han ønsker et samarbejde med en række ungdomsorganisationer som Grønlands Spejderkorps, ungdommens fællesråd, Sorlaq, og børne- og ungdomsklubbernes samråd, Sukorseq, for i fællesskab at være med til at lette tilværelsen for alle, også de unge, der til tider har svært ved at magte nutidens store krav. Her ligger en af kirkens store opgaver i dag.

Dronningen i grønlandsk festdragt og biskopper fra Danmark, Sverige og Færøerne var i Nuuk, da Christian Mørch blev officielt indsat som Grønlands første biskop siden nordbotiden. LILfoto.